

Дручек О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Петренко В.А.,

курсант 214 навчальної групи
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ГВАРДІЙСЬКІ ФОРМУВАННЯ ТА ГВАРДІЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ: КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

У контексті європейської воєнної історії становлення гвардійських формувань в Україні розглядається як адаптація до зміненої природи війни та влади у ранньомодерний період. Традиційно, гвардія у своєму первісному вигляді не лише виконувала захисні функції, а, передовсім, об'єктивувала легітимність правителя. Відтак, можна погодитися з тим, що зародження в українських землях постійних елітних підрозділів було прямою відповіддю на виклики децентралізації політичної влади та необхідності стабільної військової опори [1, с.126].

Розвиток прикордонної інфраструктури Речі Посполитої, складовою частиною якої були українські землі, через систему «українних городів» у XVI-XVII ст. дослідники історії українського війська [2, 3] вважають раннім прикладом планового перетворення геополітичного простору шляхом активної колонізації. Укріплені міста не лише виконували військову функцію, а й були осередками економічної та адміністративної інтеграції нових земель. Таким чином, зазначений період можна визначити як час формування передумов створення українських елітарно-козацьких гвардійських формувань як складової частини українського козацького війська.

Одним із найяскравіших проявів гвардійської традиції у козацькій добі стало формування особистої варті гетьманів, що мала не тільки оборонну, а й представницьку функцію. Зазначені загони вирізнялися високими вимогами до вишкілу, соціальним відбором та ритуалізованою поведінкою, що засвідчувало спробу запровадити власні «українсько-козацькі» стандарти елітного війська в межах європейських норм державності.

Історія створення козацьких охоронних формувань у першій половині XVIII ст., які історик Г. Шпитальов [4] називає українською «ланд-міліцією», віддзеркалює загальноєвропейські тенденції залучення прикордонного населення до захисту державних рубежів. Зазначені козацькі загони, як охоронні інституції, стали інструментом не тільки воєнного, а й соціального контролю, сприяли формуванню стійких локальних громад з виразною оборонною функцією. У випадку України це було спробою поєднати імперські інтереси з місцевими реаліями через залучення населення до служби на умовах помісного права.

Період Директорії та Української Народної Республіки актуалізував необхідність створення формувань гвардійського типу, здатних забезпечити не лише військову, а й політичну стабільність. Спроби гетьмана Павла Скоропадського та Симона Петлюри організувати Сердюцькі дивізії, а також спеціальні окремі гвардійські частини свідчать про намагання вкоренити інститути вірності державі у часи крайньої фрагментації суспільства. Однак, через брак ресурсів і відсутність політичної консолідації зазначені задуми часто залишалися лише у фазі проєктів.

Досвід Української Галицької Армії в 1918–1919 роках продемонстрував, що потреба в елітних формуваннях носила не тільки прагматичний, а й ідентифікаційний характер. Боротьба за незалежність супроводжувалася створенням військових структур, де гвардійські риси – такі, як особливий відбір, дисципліна, самосвідомість – перетворювалися на інструменти формування національної армії нового типу, зорієнтованої на європейські військові моделі.

У радянський період тогочасна партійна система нав'язала Україні власне бачення гвардійських формувань, де гвардія асоціювалася, насамперед, із масовою мобілізацією та ідеологічним вихованням, а не зі строгою професійною добіркою. Попри це, українське середовище в межах радянських структур намагалось зберігати у військовій культурі ідеї елітарності, історичної спадковості й локальної військової честі, що відрізняло місцеві підрозділи на фоні загального шаблону.

Формування Національної гвардії України в 1991 році було відповіддю на нагальну потребу забезпечити незалежність і безпеку новоствореної держави, оскільки існуючі на той момент військові структури колишнього СРСР не викликали довіри у керівництва України. Вибір на користь створення окремого національного військового формування свідчив про усвідомлення важливості мати власний інструмент захисту суверенітету та територіальної цілісності. Цей крок символізував не лише політичне, а й ідентифікаційне відокремлення від пострадянського простору.

Відновлення Національної гвардії України в 2014 році стало не тільки технічним актом реформування безпекового сектору, скільки відповіддю на потребу у відродженні ідей національної гвардійськості як концептуальної основи війська. Гвардія, що сформувалася у відповідь на російську агресію, символізувала повернення до традиції громадянської відповідальності за

державу, поєднуючи професіоналізм, мобільність та моральну легітимність своєї місії.

Активні процеси формування добровольчих батальйонів, що мали місце з початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, стало виявом особливого синтезу класичних гвардійських ідей із сучасними концепціями асиметричної війни. Добровольчі частини, з огляду на їхній склад і мотивацію, стали носіями нового типу гвардійської культури – культури гідності, самопожертви та громадянської місії, що, у цілому, перевизначила роль військових формувань у демократичному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Карпов В.В. Становлення Національної гвардії України та опрацювання її символіки. *Военно-історичний вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 1. С. 126–131.

2. Романко О.І. *Военна історія України: навчальний посібник*. - Кропивницький: Льотна академія НАУ, 2019. – 256 с.

3. Бадрак В. *Національна гвардія України: шляхи розвитку*. Центр демократичного контролю над збройними силами. Женева, 2017. 36 с.

4. Шпитальов Г. Становлення Української ланд-міліції (1713–1729). *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. 2011. – Т. 22. С. 30–54.

5. Стасюк Ю.М. *Українські добровольчі формування: створення та функціонування (2014–2015 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук*. Переяслав-Хмельницький, 2018, 20 с.